

ВІДГУК
офіційного опонента – доктора економічних наук,
професора Стадник Валентини Василівни
на дисертаційну роботу Мельник Лілії Миколаївни
на тему: «Теоретико-методологічні засади сталого розвитку
машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами, темами та напрямами науково-дослідних робіт.

Останні два десятиліття стали переломним у розвитку економіки України. Країна повернулася до ринкових зasad господарювання. В державі, де панувала практично одна тільки суспільна власність на засоби виробництва, набули поширення такі її форми, як приватна, колективна і корпоративна. Від централізованого і планового управління суб'екти господарювання в Україні перейшли до конкурентних та договірних взаємовідносин, відтак у країні була здійснена лібералізація зовнішньоекономічної діяльності. Вітчизняним підприємствам і організаціям на національному та світовому ринках довелося вступити в конкурентну боротьбу з іноземними компаніями, які є висококонцентрованими й інтегрованими структурами різноманітних форм капіталу. Результати цієї боротьби, як правило, виявилися не на користь вітчизняних підприємств і організацій, свідченням чого є те, що рівень платоспроможності і фінансової стійкості вітчизняних промислових підприємств, у т.ч. і машинобудівних, в останні роки залишається нестабільними.

Світова фінансова криза та її наслідки ще більш актуалізували потребу в детальному аналізі передумов, чинників та інструментів, що сприяють забезпечення розвитку як економіки країни в цілому, так і окремих її галузей. Акценти розвитку світової економіки все більше зміщуються від забезпечення максимально динамічного економічного зростання до формування основ розвитку економіки з урахуванням обмеженості наявних природних ресурсів і

13 08 1/28-1253
Соф

необхідності гармонійного розвитку як економічної, так і соціальної та екологічної компонент розвитку суспільства.

Основою для виходу вітчизняної економіки з кризового стану, як на рівні окремих галузей промисловості, так і національної економіки країни в цілому, є стратегія сталого розвитку. Безперечно, проблема забезпечення сталого розвитку промислових підприємств, особливо в умовах глобалізації світогосподарських зв'язків, є однією із найбільш актуальних для будь-якої галузі економіки, зокрема для машинобудівного комплексу – найважливішої складової економіки України і одного з ключових чинників розвитку виробничих сил і забезпечення високої якості життя населення країни. Тому забезпечення балансу між економічною ефективністю підприємств машинобудівної галузі та розумним споживанням ними ресурсів при мінімізації шкоди для навколишнього середовища в рамках концепції сталого розвитку є важливим загальнодержавним завданням. Це дає підстави говорити про актуальність обраної дисертантом теми дослідження.

Її актуальність підтверджується також і тим, що проведені Мельник Лілією Миколаївною дослідження є складовою частиною науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, а дисертаційна робота виконана відповідно до їх тематичного плану в межах науково-дослідних тем: «Організаційно-економічний механізм управління ресурсним потенціалом сфери послуг в умовах трансформаційної економіки» – 2013-2015 рр. (державний реєстраційний №00112U002208), де автором досліджено взаємозв'язки між сферою послуг та виробничу сферою у контексті управління їх ресурсним потенціалом та розроблено концепцію управління потенціалом підприємств в умовах переходу до сталого розвитку; «Інноваційні, безпекові та ресурсні засади удосконалення управління підприємствами в умовах економічних реформ виробничої та соціогуманітарної сфер» – 2016-2018 рр. (номер державної реєстрації 0117U004676), де автором досліджено питання місця і ролі підприємства у реалізації концепції сталого розвитку, управління бізнес-процесами підприємства як основи забезпечення його сталого розвитку та розроблено пропозиції щодо забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі удосконаленої моделі управління бізнес-процесами.

У рамках міжнародного проекту «Міжуніверситетські стартап центри для розвитку та підтримки студентських інновацій» (№ MP 530349-TEMPUS-1-

2012-1-FR-TEMPUS-JPHES, 2012-2015 pp.) автором розроблено окремі положення щодо розвитку інноваційних напрямів підприємницької діяльності з метою переходу до сталого розвитку та описано механізм впливу органів державного управління при вирішенні екологічних проблем промислових підприємств. У межах міжнародного грантового проекту «Екологічно відповідальний бізнес: дослідження та впровадження європейської практики» (№ MP 564645-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE, 2015-2018 pp.) автором сформовано систему матеріальної та моральної зацікавленості промислових підприємств з боку органів місцевого самоврядування у реалізації концепції сталого розвитку. Вище викладене дає підстави констатувати, що тематика дисертаційної роботи Мельник Л.М. є актуальну та має науково-теоретичну і практичну цінність.

2. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, є обґрунтованими та достовірними, оскільки базуються на теоретичних та науково-практичних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних авторів; офіційних даних Державної служби статистики України, законодавчих і нормативно-правових актах України, що стосуються тематики роботи; результатах аналізу економічної діяльності машинобудівних підприємств і висновках, зроблених у результаті власних досліджень.

Ознайомлення зі змістом дисертації та автореферату дозволяє констатувати глибину розроблення автором досліджуваної проблеми, новизну її наукового доробку. Мету дослідження досягнуто, а завдання роботи виконані у повному обсязі. Дисертація має логічну структурну побудову, а її зміст повною мірою розкриває тему наукового дослідження:

- у першому розділі дисертації «Теоретичні і прикладні засади сталого розвитку підприємства» (с. 50-111) проаналізовано наукові погляди щодо економічної сутності сталого розвитку; визначено місце і роль підприємства у реалізації концепції сталого розвитку; досліджено специфіку і структуру бізнес-процесів машинобудівного підприємства в контексті забезпечення його сталого розвитку;

- у другому розділі – «Методологія сталого розвитку машинобудівних підприємств» (с. 112-174) обґрунтовано і сформовано методологічні засади забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі

управління бізнес-процесами; сформульовано концепцію оцінювання рівня досягнення сталого розвитку у системі «підприємство – регіон – держава»; розроблено системно-інтегрований методичний підхід до оцінювання рівня досягнення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі бізнес-індикаторів;

- у третьому розділі – «Тенденції сталого розвитку машинобудівних підприємств України: сучасний стан, проблеми, перспективи» (с. 175-237) здійснено структурно-динамічний аналіз стану машинобудівної галузі України та виявлено основні проблеми забезпечення сталого розвитку підприємств; систематизовано чинники впливу на процес забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств з виділенням найбільш значущих в умовах України; здійснено економічну оцінку рівня досягнення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі бізнес-індикаторів;

- у четвертому розділі – «Формування наукових підходів до удосконалення управління бізнес-процесами машинобудівних підприємств в умовах переходу до сталого розвитку» (с. 238-279) обґрунтовано взаємозалежність рівня сталого розвитку машинобудівних підприємств та стану їх бізнес-процесів; розроблено модель удосконалення системи управління бізнес-процесами машинобудівних підприємств в умовах переходу до сталого розвитку;

- у п'ятому розділі – «Механізм забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств» (с. 280-374) визначено мотиваційні детермінанти забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств; сформовано мотиваційну модель соціальної складової сталого розвитку машинобудівних підприємств; описано механізм впровадження системи екологічного менеджменту на машинобудівних підприємствах в умовах переходу до сталого розвитку; розроблено блочно-алгоритмічний ланцюг забезпечення сталого розвитку на мікро-, мезо- та макрорівнях.

У роботі використані загальнонаукові та специфічні методи: діалектичного пізнання, дедукції та індукції, історичного та контент-аналізу, морфологічного аналізу, узагальнення та наукової абстракції, системного аналізу та формалізації складних структур, експертних оцінок, економіко-статистичного й порівняльного аналізу, анкетування, економіко-математичного моделювання, теорії систем і системного підходу, групування та систематизування, системного, синергетичного та ієрархічного підходів,

графічного і табличного представлення, абстрактно-логічний. Застосування ґрунтовного науково-методичного апарату дозволило автору сформувати теоретичні основи, принципи та методи забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств.

Запропоновані висновки і рекомендації логічно випливають із положень дисертаційної роботи. Таким чином, дисертація є завершеною науково-дослідною роботою із логічною, цілісною композицією, науковим стилістичним наповненням та авторською манерою викладення матеріалу, а отримані результати дисертаційної роботи, сформульовані висновки та рекомендації є науково обґрунтованими.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні важливої наукової проблеми – розроблення теоретико-методологічних, науково-методичних та прикладних основ забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами.

Автором *вперше*: сформовано методологічну основу механізму забезпечення сталого розвитку машинобудівного підприємства, яка враховує його місце у блочно-алгоритмічному ланцюзі сталого розвитку національної економіки та опирається на концепцію і науково-практичний інструментарій системи управління бізнес-процесами з акцентуванням на узгодження її мотиваційної складової із принциповими положеннями концепції сталого розвитку в розрізі усіх рівнів управління (в тому числі – засобами державного регулювання), що дає змогу досягти більшої узгодженості економічних та суспільних інтересів різних груп стейкхолдерів у стратегічній перспективі; розроблено системно-інтегрований методичний підхід до оцінювання рівня досягнення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі матриці бізнес-індикаторів, в основу якого покладено ідею виокремлення трьох груп бізнес-процесів (операційні, підтримуючі й управлінські) у розрізі складових сталого розвитку (економічна, соціальна й екологічна); обґрунтовано теоретико-концептуальний підхід до побудови функціональної карти пріоритетів з удосконалення управління бізнес-процесами верхнього рівня машинобудівного підприємства у розрізі складових сталого розвитку на основі субматриці парних порівнянь, що складається із векторів пріоритетів матриці й відображає безпосередній зв’язок або вплив між бізнес-процесами і складовими сталого розвитку.

У роботі *удосконалено*: науково-методичний підхід до класифікації бізнес-процесів підприємства у контексті реалізації концепції сталого розвитку, на відміну від існуючих, у ньому запропоновано виділити у складі управлінських бізнес-процесів ті, що націлені на вирішення поточних загальнокорпоративних завдань і ті, що спрямовані на реалізацію цілей розвитку; структуру методологічного забезпечення сталого розвитку машинобудівного підприємства, яка враховує ключові позиції концепції сталого розвитку при формуванні науково-методичних підходів до оцінювання, регулювання та планування заходів бізнес-процесів; модель діагностики факторів впливу на процес забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств, яка виокремлює чинники внутрішнього і зовнішнього середовища із врахуванням умов оцінювання та застосуванням відповідного аналітичного інструментарію; науково-методичні положення щодо розвитку соціальної складової сталого розвитку, які базуються на розробленні економіко-математичної моделі мотиваційного впливу систем оплати праці персоналу машинобудівних підприємств, яка підтвердила пряму залежність визначених мотиваційних детермінант працівників щодо реалізації заходів із забезпеченням сталого розвитку підприємства; ідентифікацію спонукальних (мотиваційних) сил з метою впровадження концепції сталого розвитку у практику машинобудівних підприємств, до яких віднесено зовнішні та внутрішні мотиваційні детермінанти; систематизацію чинників мотивації працівників вживати заходи щодо забезпечення сталого розвитку підприємства, які зорієнтовані на чинники внутрішньої мотивації; удосконалення механізму впровадження системи екологічного менеджменту на підприємствах, який послідовно враховує особливості етапів функціонування машинобудівних підприємств в процесах переходу до сталого розвитку.

У роботі *дістали подальшого розвитку*: термінологічний апарат теорії управління, зокрема, трактування сутності дефініції «сталий розвиток підприємства», яку запропоновано розглядати з позиції системно-інтегрованого підходу як процес постійних змін, при якому використання ресурсів, напрям інвестицій, науково-технічний розвиток, впровадження інновацій, удосконалення роботи з персоналом (розвиток персоналу) та інституційні зміни узгоджені між собою і спрямовані на поліпшення поточної діяльності і майбутнього стану підприємства та досягнення його стратегічних цілей у гармонії із навколишнім природним середовищем; науково-концептуальні

положення оцінювання сталого розвитку машинобудівного підприємства, які відрізняються обґрунтованістю оцінювання рівня досягнення сталого розвитку за аспектами зовнішньої та внутрішньої стійкості розвитку у системі «підприємство – регіон – держава»; модель удосконалення системи управління бізнес-процесами машинобудівних підприємств в умовах переходу до сталого розвитку; принципи групування зовнішніх та внутрішніх стейкхолдерів у реалізації концепції сталого розвитку на рівні підприємства, які є основними правилами розробки матриці узгодження їхніх інтересів та мотивів з позиції 3-х рівнів: для підприємства, регіону і національної економіки.

Розроблені в науковій роботі результати складають теоретико-методологічну і науково-методичну базу забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств. Достовірність та об'єктивність результатів і пропозицій підтверджується логічною завершеністю виконаної дисертації, апробацією результатів дослідження на науково-практичних конференціях.

4. Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Теоретичне значення одержаних результатів роботи полягає у формуванні концептуальних основ, розвитку і поглибленні теоретико-методологічних і науково-методичних підходів щодо забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами.

Практичне значення одержаних здобувачем результатів полягає у впровадженні обґрунтованих у дисертації науково-практичних рекомендацій та розробок у діяльність машинобудівних підприємств України, що підтверджується відповідними довідками.

Так, ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» використано рекомендації щодо системи управління бізнес-процесами на основі моделі Х. Бредрупа з метою виявлення та оцінки змін у забезпеченні сталого розвитку підприємства; мотиваційну модель оплати праці працівників підприємства, що здатна забезпечити досягнення високої результативності праці на підприємстві (довідка від 19.02.2018 №15/1); у діяльності ДП «Красилівський агрегатний завод» застосовано матрицю бізнес-індикаторів сталого розвитку машинобудівного підприємства та систему чинників впливу на мотивування забезпечення сталого розвитку (довідка від 22.03.2018 № 72-10/292); у ДП «Новатор» впроваджено модель удосконалення системи управління бізнес-процесами в умовах переходу до сталого розвитку та використано рекомендації стосовно механізму матеріального та морального мотивування (довідка від

15.02.2018 №387); у діяльності ПАТ «Тернопільський радіозавод «Оріон» застосовуються системно-інтегрований методичний підхід до оцінювання рівня досягнення сталого розвитку підприємства та результати дослідження взаємозалежності рівня сталого розвитку машинобудівних підприємств і системи управління їх бізнес-процесами (довідка від 28.02.2018 №-445-175).

Основні теоретичні положення, що становлять наукову новизну дисертаційної роботи, використовуються у навчальному процесі факультету економіки та менеджменту Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя при викладанні дисциплін: «Екологічне управління інноваційним розвитком підприємства», «Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств», «Антикризове управління», «Економіка інноваційного підприємства» (довідка від 19.03.2018 №2/28-601).

5. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях

Основні положення, результати та висновки дисертації викладено в 55 публікаціях, 21 – у фахових виданнях, у т.ч. 9 – у виданнях іноземних держав та виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз, 10 монографіях (з яких одна – одноосібна), а також в 5 публікаціях в інших наукових виданнях. Окрім положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження доповідались на 19 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Аналіз публікацій дозволяє зробити висновок про повноту викладення й висвітлення матеріалу: опубліковані праці повною мірою відображають основні результати і наукову новизну дослідження.

6. Дискусійні положення і зауваження щодо змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи дослідження Мельник Лілії Миколаївни щодо забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами, варто вказати на деякі дискусійні положення, що містяться у дисертаційній роботі і потребують уточнень для подальшого розвитку окремих ідей автора:

1. У дисертаційному дослідженні автором всебічно і ґрунтовно проаналізовано стан машинобудівної галузі України з метою виявлення основних проблем забезпечення сталого розвитку підприємств (підрозділ 3.1). У наведеному аналізі найбільшою мірою висвітлено економічні аспекти господарюючих суб'єктів галузі, при цьому екологічним та соціальним

аспектам приділено зовсім небагато уваги. Це може свідчити як про те, що на дослідженнях підприємствах цими питаннями нехтують, так і про те, що в процесі дослідження дисертант зосередила основну увагу на ефективності здійснюваних бізнес-процесів, а вони в науковій літературі здебільшого розглядаються саме з позицій економічної цінності. Вважаю, що дещо ширше розкриття екологічних та соціальних аспектів діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств дало б значно краще уявлення про реальні тенденції їх розвитку, їх відповідність концепції сталого розвитку, яка враховує необхідність збалансованого досягнення стратегічних цілей з позиції усіх трьох його складових.

2. Автором було удосконалено модель діагностики чинників впливу на процес забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств (с. 204), яка виокремлює чинники внутрішнього і зовнішнього середовища. Поряд з цим доцільно було б більш детально описати складові відповідного аналітичного інструментарію, який пропонується застосовувати для диференційованого оцінювання ступеня впливу даних чинників.

3. У дисертаційній роботі (с. 125-126) висунуто гіпотези, які дають можливі ідеї вирішення проблеми щодо забезпечення сталого розвитку на рівні підприємства. Слід було більш чітко представити взаємозв'язок між висунутими гіпотезами та отриманими результатами у п'ятому розділі, що підкреслило би логічну структурованість роботи.

4. Дещо спірним є підхід дисертанта до побудови системи бізнес-процесів підприємства на базі 2-х рівнів, а саме: бізнес-процеси верхнього рівня та бізнес-процеси нижчого рівня. Тут доречнішим було б формулювання як «бізнес-процеси верхнього рівня управління» та «бізнес-процеси нижнього рівня управління».

5. Не повною, а можливо, навіть не доцільною, на мою думку, є представлена на рис. 3.8. (с. 231) графічна інтерпретація узагальненої функції бажаності рівня досягнення сталого розвитку досліджуваних машинобудівних підприємств, оскільки представлений рисунок не може виступати як універсальний засіб відображення результатів дослідження, оскільки перетворені вихідні дані рівня досягнення сталого розвитку щороку будуть різними для підприємств, що попадають у вибірку досліджуваних.

6. Не цілком зрозумілим є опис процедури визначення вагових коефіцієнтів (с. 166-169) 35-ти бізнес-індикаторів для оцінювання рівня

досягнення сталого розвитку з метою визначення їх пріоритетності у загальному зведеному показнику, оскільки у підрозділі 3.2 дисерантка використовує іншу методику розрахунку вагових коефіцієнтів бізнес-індикаторів для аналізу бізнес-процесів машинобудівного підприємства у розрізі складових сталого розвитку (с. 212; Додаток 3), що є одним із етапів, запропонованого у підрозділі 2.3, системно-інтегрованого методичного підходу до оцінювання рівня досягнення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі матриці бізнес-індикаторів.

7. Зміст дисертаційної роботи доцільно було б більш рівномірно розподілити за обсягом між підрозділами. Зокрема, четвертий розділ включає лише два підрозділи, тоді як п'ятий розділ має складнішу структуру – чотири підрозділи, з яких п. 5.2 розділений на пп. 5.2.1 та 5.2.2.

Разом з тим, наведені зауваження не є принциповими, не знижують наукової і практичної цінності проведеного дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

7. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат відповідає вимогам нормативних документів МОН України до докторських дисертацій (зокрема, п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів»).

Зміст автореферату повною мірою стисло висвітлює основні положення дисертації. Висновки та рекомендації, наведені в дисертації і авторефераті, наукових працях Мельник Л.М., частково відрізняючись деталізацією викладу, у значенневому відношенні ідентичні.

8. Відповідність дисертаційної роботи вимогам МОН України

Дисертація Мельник Л.М. є завершеною науково-дослідною роботою, що виконана самостійно автором на високому науково-теоретичному рівні. Дисертація написана українською мовою та оформлена відповідно до положень, норм і правил МОН України.

9. Загальний висновок про дисертаційну роботу

Дисертаційна робота Мельник Лілії Миколаївни на тему: «Теоретико-методологічні засади сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами», подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), є завершеною науковою працею, в якій отримано науково-обґрунтовані результати, що відрізняються

новизною і мають практичну цінність, забезпечують вирішення важливої науково-практичної проблеми щодо забезпечення сталого розвитку машинобудівних підприємств на основі управління бізнес-процесами. Актуальність, новизна, обґрунтованість основних наукових положень, висновків і рекомендацій проведеного дослідження, а також його значущість для економічної науки і практики свідчать, що дисертаційна робота загалом відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 і 14 Порядку про присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 та документам МОН України щодо докторських дисертацій, а її автор – Мельник Лілія Миколаївна – заслуговує на присудження її наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент

Доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
адміністрування та готельно-ресторанної справи
Хмельницького національного університету
Міністерства освіти і науки України

Підпис дійсний	
Засвідчую	
Начальник відділу кадрів	I.S. Martinuk

В. В. Стадник

Підпис Стадник В.В. засвідчує:

